

УДК 1:574.1:316.3

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ НООСФЕРНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ ТА ОСВІТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

© В. Г. Воронкова

© О. П. Кивлюк

© Регіна, Андрюкайтене

Мета статті – сформуванню концепцію моделі ноосферного розвитку сучасного соціуму, направлену на подолання криз та ризиків, пов'язаних з інформаційною цивілізацією. Великої актуальності набуває розробка поняттєво-категорійного апарату ноосферного розвитку соціуму та його застосування до сучасності. *Методи використання* – синергетичний та системний, що дозволяють виявити нові проблеми та глибоко проникнути в соціальну та економічну дійсність. *Результат*: в основі філософії ноосферного управління – якісні гуманістичні характеристики управлінського процесу, перехід на вищий щабель. Все це демонструє загальноцивілізаційний рівень, виражає універсальні зв'язки і явища, що демонструють якісний розвиток сучасного соціуму в усіх сферах життєдіяльності – економічній, політичній, соціальній, духовній. *Висновок*: ноосферна освіта інформаційного суспільства та підготовка сучасного спеціаліста дозволяють упроваджувати концепцію моделі ноосферного розвитку сучасного соціуму завдяки когнітивному управлінню та креативній, творчій особистості.

Ключові слова: модель ноосферного розвитку, сучасний соціум, освіта інформаційного суспільства, когнітивне управління, ноосфера і біосфера

1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Стаття виконана як результат виконання завдань НДР «Удосконалення механізмів розвитку інформаційного суспільства як цивілізаційної парадигми сучасної України в умовах глобалізації» (0115U002343 (2015-2017 рр.))

2. Актуальність теми наукового дослідження – використання спадщини відомого філософа і громадського діяча В.Вернадського, що започаткував розробку проблеми ноосферного розвитку соціуму [1; 2; 3].

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму була розвинена В. І. Вернадським, який висунув поняття «сталого соціального стану суспільства на основі ноосфери» (терміну, вперше вживаного Т. де Шарденом та Е. Ле-Руа). У ноосфері (чи сфері розуму), як і в звичайній біосфері, відбувається замкнутий кругообіг речовин, які повинні утилізуватися і знову переходити у свій корисний продукт. Людина при цьому не повинна жити за рахунок біосфери, її пригнічення, людина та її продуктивні сили повинні стати частиною ноосфери, яка безперервно буде обмінюватися речовиною з біосферою. Виникає напрямок і узгоджений розвиток людини і оточуючого середовища, що називається коеволюція, яка визначається можливостями людського інтелекту, який повинен взяти на себе відповідальність за долю планети. У зверхскладних системах принципово неможливо регламентувати всі елементи процесів, тому система управління не є зверхцентралізованою, а повинна спиратися на принципи, реалізовані у біологічних системах, впливаючи на стратегію

розвитку і певні інтегральні характеристики. Ноосферний шлях розвитку уявляється природним на фоні стрімкого зростання ролі науки (чи колективного розуму) у всіх сферах людської діяльності. Так, у економіці набувають вирішального значення темпи упровадження нових наукових досягнень та створення нових технологій. Тому необхідне поглиблене пізнання біосферних явищ та закономірностей людського суспільства. Сьогодні перед людством сформувалися два шляхи розвитку, які ведуть до: 1) ноосфери, тобто збільшення корельованості процесів у природі і суспільстві; 2) самознищення цивілізації і планети в цілому [3].

3. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на яку спираються автори

В. І. Вернадський (1863-1945) розвинув сучасне вчення про біосферу і ноосферу, науку з глибокими ідеями, що лягли в основу нових провідних напрямків сучасної мінералогії, геології, гідрогеології, визначивши роль організмів у геохімічних процесах. Цінність учення В. І. Вернадського про ноосферу саме в тому, що він виявив геологічну роль життя, живої речовини в планетарних процесах, у створенні і розвитку біосфери і всієї різноманітності живих істот в ній. Серед цих істот він виділив людину як могутню геологічну силу.

Сам термін "ноосфера", як і термін "біосфера", не належить В. Вернадському, який впродовж всієї своєї невтомної діяльності остерігався засмічувати наукову літературу зайвими словами. Цей термін вперше був використаний в 1926-1927 рр. у статтях П. Тейяра де Шардена і Е. Леруа, написаних після того, як вони прослухали у Сорбонні в 1922-1923 рр. курс лекцій В. Вернадського з проблем геохімії і біогеохімії. В ученні П. Тейяра де Шардена термін "ноосфера" мав сенс містичний. Він вживав його як синонім "царства людського розуму", пройнятого єдиним релігійним світоглядом. В. Вернадський почав застосовувати термін "ноосфера" лише з початку 30-х років, причому в істотно іншому, чим його автори, матеріалістичному сенсі.

У концепції В. Вернадського ноосфера - це історично неминуха стадія розвитку біосфери. Ноосфера - це нова геологічна оболонка Землі, що створюється на наукових підставах. У 1926 р. у статті "Думки про сучасне значення історії знань" він писав, що створена протягом всього геологічного часу, стала в своїй рівновазі біосфера починає все сильніше і глибше мінятися під впливом наукової думки людства. Ноосфера - ця єдина організована сфера, всі частини якої на самих різних рівнях гармонійно зв'язані і діють погоджено один з одною. Ноосфера - це новий стан глобальної суперсистеми як сукупності трьох могутніх підсистем: "людина", "виробництво" і "природа", як трьох взаємозв'язаних елементів при активній ролі підсистеми людина [1; 2].

4. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблемна ситуація

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму та ноосферного розвитку сучасної освіти є новою галуззю філософського знання, яка сприяє підвищенню ефективності розвитку сучасного соціуму в усіх його сферах,

детермінуючись визначальною роллю управління у житті суспільства і окремого індивіда в контексті нових викликів глобалізації. Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму, будучи синтезом науки і мистецтва, знання і досвіду, філософії та етики представляє собою широке дослідницьке поле для вивчення сучасного соціуму, розуміння його природи у різних ситуаціях, постільки управління пронизує всю систему взаємовідносин у суспільстві. Специфікою філософії ноосферного розвитку сучасного соціуму є його міждисциплінарний характер, наявність сучасних теоретичних концепцій з орієнтацією на вирішення гуманістичних задач соціуму. Філософія ноосферного управління занурюється у культуру, яка визначає розвиток самоуправлінських начал, аналізується у форматі аксіологічних, гносеологічних і методологічних принципів, що переломлюються через гуманістичні та аксіологічні чинники розвитку сучасного соціуму. Філософія ноосферного управління - особливий тип свідомої діяльності людини, вища форма управлінської діяльності, в центрі якої людина. В основі філософії ноосферного управління – суб'єкт-суб'єктне управління, пов'язане з формуванням суб'єкт-орієнтованого світу, детермінованого засадами гуманістичного менеджменту [4].

5. Мета дослідження – сформувати концепцію філософії ноосферного розвитку сучасного соціуму, що базується на науковому менеджменті і когнітивному управлінні, постільки вона відслідковує, як впливає ноосфера на природні та господарські процеси.

6. Дана мета реалізується в наступних задачах: 1) виявити концептуальні положення В. Вернадського про ноосферу, що дозволяють розробити новітні практичні рекомендації щодо удосконалення сучасного соціуму та освіти інформаційного суспільства; 2) розробити поняття «когнітивне управління» та «когнітивна освіта і наука», що використовуються для посилення зворотних зв'язків суб'єкт-суб'єктного управління в суспільстві ноосферного типу; 3) проаналізувати соціальні технології когнітивного управління, що знаходиться в основі філософії ноосферного управління і включає рефлексивне управління; 4) дати аналіз ноосферного мислення, що представляє собою ключовий вузол всієї концепції ноосфери.

7. Обговорення проблеми

«Когнітивне управління» та «когнітивна освіта і наука»

В контексті філософії ноосферного розвитку сучасного соціуму виділяється поняття «когнітивне управління» та «когнітивна освіта і наука», що використовуються для посилення зворотних зв'язків суб'єкт-суб'єктного управління, постільки необхідно постійно відслідковувати, як проектні зміни впливають на підвищення ефективності всього сучасного соціуму. Управління у цьому процесі розуміється як інформаційний вплив, в контексті якого інформація несе в собі не тільки готове рішення, а як таке, що детермінується всією внутрішньою структурою того виду діяльності, який виконує функцію управління. У професійній практиці управлінців розробляється достатньо велика кількість технологій технологічного рівня, але

вони, не маючи під собою будь-яких категоріальних засад, дають лише мозаїчну картину і знаходяться на рівні дослідницьких технологій та індуктивних знань.

Технології когнітивного управління

Слід виділити деякі групи технологій когнітивного управління, що є основою ноосферного управління: 1) рефлексивне управління, що включає рекламу, брендінг і формування культурних зразків переважно через візуальне сприйняття; 2) управління знанням, що об'єднує нові типи знань (тести, бази даних) і традиційні знання (факти, методики, моделі, проблеми, задачі); 3) управління через спільноти (партії, суспільні організації, молодіжні рухи, Інтернет-спільноти); 4) інфраструктурне управління, яке включає різні соціальні структури освіти, фізичної культури, мистецтва, форм дозвілля, корпорації, мережі; 5) нормативне управління, у тому числі законодавство, релігійні і моральні приписи, стандарти освіти, бізнесу, організаційні схеми і стратегії. Технології когнітивного управління дозволять поглибити концепцію ноосферного розвитку сучасного соціуму [5].

В основі філософії ноосферного розвитку сучасного соціуму – якісні гуманістичні характеристики управлінського процесу, перехід на вищий щабель, що демонструє загальноцивілізаційний рівень, виражає універсальні зв'язки і явища, що демонструють якісний розвиток сучасного соціуму в усіх сферах життєдіяльності – економічній, політичній, соціальній, духовній. Тому вчені дотримуються того, що філософія ноосферного управління повинна базуватися на якості прийняття управлінських рішень, досягненні поставлених цілей («дерево цілей ноосферного управління»). Філософія ноосферного управління розвивається у темпоральному вимірі, що враховує простір і час, детермінованих ментальністю, в основі якого «життєвий світ» народу, суспільства, нації, держави, людини. Як засвідчує аналіз, в умовах глобальної трансформації людства змінюються мотиви поведінки, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні властивості людини та її відношення до людини, соціуму, природи, самого себе. Глобалізація впливає на розпад стійких соціальних зв'язків, в результаті чого посилюються імміграційні тенденції, неадаптованість сучасної людини до викликів сучасності, що приводить до зростаючої дестабілізації сучасного соціуму, падіння життєвих стандартів, соціально-психологічної дезадаптації сучасної людини, тому ноосферне управління направлене на подолання деструктивних явищ і процесів та формування ноосферної освіти [6].

Науковий менеджмент і когнітивне управління

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму базується на науковому менеджменті і когнітивному управлінні, постільки кожного разу слід відслідковувати, як впливає ноосфера на природні та господарські процеси. Вчені розробили соціальні технології когнітивного управління, що знаходиться в основі філософії ноосферного управління і включає: 1) рефлексивне управління; 2) управління знаннями; 3) управління через спільноти (мережеві товариства, Інтернет-спільноти); 4) управління через громадянське

суспільство (партії і суспільні рухи); 5) інфраструктурне управління (соціальні структури освіти, науки, молоді і спорту); 6) нормативне управління (через законодавство); 7) управління змінами; 8) управління організаційним розвитком; управління інформаційними системами. Використання неадекватної інформації (теорії) приводить до неадекватної практики управління і неадекватного прийняття управлінських рішень в умовах інформаційного суспільства і глобалізації. Філософія ноосферного управління означає сукупність таких процесів, у яких поєднуються три види еволюції – природна, соціальна і діяльнісна, у центрі якої людина як «міра всіх речей» (Протагор) [7].

Методологія дослідження – синергетичне і нелінійне бачення процесів

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму виходить з синергетичного і нелінійного бачення шляхів подолання загальноцивілізаційних проблем, у контексті яких можливий альтернативний перехід від техногенної моделі розвитку, у якій людина протиставляється природі - до коеволюційної моделі існування соціуму, яка акцентує увагу на формуванні ноосоціогенезу. Філософія ноосферної концепції управління означає, що політика, влада і управління визначаються сферою розуму (ноосферою), моралі і справедливості, базуються на науково-раціональній і морально-справедливій основі, ноосферних підходах до розвитку суспільства. В ноосферному управлінському організмі соціуму повинна сформуватися здоровою кожна клітинка організму, щоб бути стійкою до динаміки космічного життя, ментальних вихрів, силового впливу зі сторони інших цивілізацій. Ноосферний погляд вселяє віру у те, що на вершині свого розвитку людина у змозі творити світ паралельно з природою, не руйнуючи світ, створеного ним, а сприяючи гармонійній взаємодії всіх життєвих факторів [8].

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму як гуманістична сфера

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму представляє собою таку гуманістичну сферу, в якій управління реалізується морально-справедливим розумом і глобальним інтегральним інтелектом. Критерієм рівня розвитку і якості життя людини є гуманістичні цінності і знання людини, яка живе в гармонії з оточуючою природою і природним середовищем. В контексті ноосферних функцій управління соціумом виділяються: 1) екологічні особливості, потенціал території населення, оцінка стану соціоприродних ресурсів країни в біосфері Землі (еко-); 2) екологічні обмеження (норми) у способах взаємодії з природою – екологічність території земельного, водного, лісного, містобудівного господарства (техно-); 3) врахування критеріїв безпеки території в оцінці стану середовища життя населення (паспорт території) і функцій інститутів суспільства, що регулюють взаємодію з природою (-поліс); 4) етико-моральне і справедливе управління. Філософія ноосферного управління як нова парадигма управління розвитком сучасного соціуму включає модель стратегії розвитку України, що формується на основі розвитку

інноваційної моделі, безпосередньо пов'язаної з формуванням суспільства знань. Теперішнє наростання негативних наслідків в економіці, гострота соціальних конфліктів і політичних реакцій у суспільстві є наслідком системних вад державного управління, штучного балансу структури державної влади в Україні та порушення основних конституційних прав і свобод людини, нехтування інституційними чинниками суспільного розвитку. Зазначені суперечності зумовили високий рівень соціальної напруги в суспільстві та сформували критичний запит на трансформацію країни. Саме неможливість реалізувати його через наявні інструменти громадянського суспільства призвели до втрати соціальної легітимності соціальних інститутів влади [9].

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму ставить своєю метою реалізувати ідеї В. Вернадського про розвиток гармонійних відносин в онто-соціо-природних процесах людської життєдіяльності на основі знання, релігії і філософії. Ноосферна концепція осмислює уявлення про особливу роль людини у Всесвіті як єдиного носія розуму і направлена на формування діалогу (полілогу) між людьми різних культурних традицій, національностей, релігійних конфесій, поколінь і гендерних відмінностей. Ноосферний погляд уселяє віру в те, що «на вершині свого розвитку людина буде у змозі творити світ паралельно з природою, не руйнуючи світу, створеного ним». Ноосферу слід визначити як сферу розуму, яка сприяє гармонічній взаємодії всіх життєвих факторів, що забезпечують необмежений за часом розвиток Людства з його абсолютними функціями – пізнанням Всесвіту, продукуванням життя і розвитком життєоблаштування у сфері ноосфери, що розвивається [10].

Ноосферна економіка країни

Ноосферна економіка країни повинна бути планово-ринковою, інтелектуальною, наукоємною, освітоємною, квалітативною економікою, що формує світ-соціум-екологію з точки зору соціальної чи гуманітарної політики, у центрі якої людина як творець всього сущого. Економіка, з поступовим переходом до прибутку, як провідного функціонала ринку і управління, до функціоналу якості життя на планових началах управління розвитком. Прогрес ноосферної якості життя як провідний показник ноосферо-економічного прогресу допомагає окремому індивідууму результативно вирішувати проблеми, здійснювати раціональний вибір, генерувати інноваційні матриці культури. Ноосферу як глобальну оптимізовану соціально-економічну систему слід уявити як комплекс чотирьох взаємопов'язаних підсистем: 1) природної (вода, повітря, клімат, флора, фауна); 2) економічної (населення, промисловість, сільське господарство, транспорт); 3) соціокультурної (наука, мистецтво, охорона здоров'я, освіта, релігія); 4) етносоціальної (побут, традиції, звичаї, мова) [11].

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму – це безперервно розширяюча у просторі і часі сфера розуму і духу, сфера, на якій базується життєдіяльність сучасної цивілізації, ядром якої слугує історична біосфера Землі. Необмежена у часі життєдіяльність Земної цивілізації досягається гармонійною взаємодією людства і біосфери, регламентованим індексом

стійкості розвитку (менше одиниці), і гармонійним розвитком всередині самого суспільства, що визначається індексом соціально-економічної дисгармонії (менше 10-15). Ноосферна економіка країни як «економіка суспільного інтелекту» є освітня економіка, у якій освіта виступає «базисом базису» матеріального і духовного відтворення якості людини, якості освітніх послуг у суспільстві, якості суспільного інтелекту. Ноосферна економіка країни – це економіка, яка спирається на ноосферо-технологічний базис, який залучає суб'єкта до соціокультурних феноменів даного соціуму. Ноосферна економіка як економічна і соціально-філософська наука включає у свої закони соціально-економічного розвитку окремих регіонів, з врахуванням дії закону енергетичної вартості, специфічних умов взаємодії господарсько-природно-ноосферної системи з регіональними особливостями виявлення гомеостатичних механізмів Біосфери і Планети Земля. Ноосферна економіка країни є економіко-господарська основа соціоприродної еволюції на основі суспільного інтелекту і освітянського суспільства» [12].

Ноосфера розвитку сучасного соціуму як відкрита система

Ноосфера розвитку сучасного соціуму як відкрита система, виявляючи свої іманентні сили розвитку, сприяє відтворенню своїх складових компонентів суспільного організму, сприяє формуванню загальнолюдської парадигми освіти, культури і цінностей. Розвиток чи еволюція відкритих систем (у тому числі складноорганізованих систем, як людська свідомість чи суспільство в цілому), відбувається за загальними для всього Космосу об'єктивним законам. Знаючи космічні закони, що регулюють світ, можна пройти через кризи з найменшими втратами до розвитку суспільного цілого. Такими законами розвитку відкритих систем являються закони самоорганізації і вільної волі у точці біфуркації при «режимах із загостренням». Розвиток ноосферної економіки буде сприяти коеволюції (тобто узгодженої еволюції), яка означає, що гармонічно організоване суспільство виникає тоді, коли стратегія розвитку Природи і стратегія розвитку людства не суперечать один одному, а співпадають [13].

Коеволюція як співрозвиток взаємодіючих елементів ноосферної системи

Коеволюція – це співрозвиток взаємодіючих елементів ноосферної системи, яка розвивається і зберігає свою цілісність. Найбільш перспективними є типи співрозвитку, які передбачають зближення двох взаємопов'язаних еволюціонуючих систем, але не рух до одного загального образу (конвергенція). Останнє означає взаємну адаптацію, тобто коли зміни, що відбулися в одній з систем, ініціюють такі зміни в іншій системі, які, як мінімум, не приводять до небажаних чи тим більше неочікуваних наслідків. При аналогічних взаємодіях обов'язковою є деяка відносна симетрія, що означає рівнозначність коеволюціонуючих систем, що передбачає у кожній з них наявність набору потенційно можливих змін. Коеволюція сприяє збереженню різноманітності у системі, елементи якої коеволюціонують, що визначає безумовну коеволюцію системи перед конфліктним розвитком. Згідно

з В. Вернадським, наша планета і Космос уявляються як єдина система, у якій життя як жива речовина зв'язує у єдине ціле процеси, що протікають на землі, з процесами космічного походження. Сучасні досягнення науки вже сьогодні дозволяють зробити кроки у формуванні принципу єдності енергоінформаційної взаємодії природи і суспільства і на цій основі створити ряд нормативних і законодачих актів, які можуть стати визначальним вектором космічного мислення і світогляду, які будуть сприяти розвитку цивілізації XXI століття [14].

Ноосферне мислення і світогляд

Вже сьогодні активно розвивається ноосферне мислення і світогляд, що представляє собою ключовий вузол ноосферогенезу, всієї концепції ноосфери. Ноосферогенез переживає самий складний етап, на якому відбувається вибір основного напрямку розвитку. У межах біосфери відбувається боротьба самих різноманітних стратегій, одна з яких являє собою формування ноосферної оболонки, квазірівновагомий подальший розвиток людства. Проте цій стратегії протистоять інші, у тому числі і руйнівні, в результаті чого ноосфера може і не відбутися, тому так важливим є формування ноосферного мислення і світогляду. У ноосферному мисленні слід виділити декілька основних напрямків: планетарне мислення, формування нообіогеоценозів, усвідомлення ноосферогенезу в цілому. Людина не може поки що охопити своєю свідомістю всі аспекти ноосфери: її багатовимірність, складне ієрархічне облаштування і саморозвиток. Першою фундаментальною задачею у процесі становлення ноосфери являється формування планетарного мислення [15].

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму як найбільш широкий синтез економічного і гуманітарного знання, покликана розкривати принципи і закони ноосферного господарювання у країні, діючого у просторі гомеостатичних механізмів біосфери і планети земля. Ноосферна економіка структурує конструкти духовної економіки, у якій економічна поведінка «економічної людини» повинна включати примат духовних потреб над матеріальними потребами. На те, що господарство являє собою явище духовного життя, звертав увагу С. Булгаков, і таким його робить саме свобода творчості. Ноосферно-духовна концепція країни проголошує однією з головних цілей - формування мистецтва управління, що являє собою сукупність державних (публічних цілей), направлених на вироблення ефективних і якісних управлінських рішень. Головна функція ноосферного мислення – це забезпечення інтегральної цілісності, єдності, безпеки і добробуту своїх громадян, що забезпечується за рахунок вмілого керівництва та ефективного управління. Так як країні завжди доводиться долати дисипативні структури, повинен бути вироблений адаптаційний механізм самоорганізуючої системи за рахунок кооперативних зв'язків, організації простору для того, щоб не тільки виживати при різних ідеологічних впливах, але й протистояти руйнації усталеного [16].

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму означає сукупність таких процесів, у яких поєднуються три види еволюції – природна, соціальна і

власне діяльнісна, у центрі якої людина як міра всіх речей. Перш за все ноосферне мислення повинно бути сформовано на основі наукового менеджменту, виходити з синергетичного і нелінійного бачення шляхів подолання загальноцивілізаційних проблем, у контексті яких можливий альтернативний перехід від техногенної моделі розвитку, у якій людина протиставляється природі, до коеволюційної моделі існування людства, модель якої акцентує увагу на формуванні ноосоціогенезу [17].

Ноосфера як сфера розуму, моралі і справедливості

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму означає, що політика визначається сферою розуму (ноосферою), моралі і справедливості, базується на науково-раціональній і морально-справедливій основі, на ноосферних підходах до розвитку суспільства. Ноосфера країни представляє собою таку гуманістичну сферу управління, в якій управління реалізується морально-справедливим розумом і глобальним інтегральним інтелектом. Критерієм рівня розвитку і якості життя людини є гуманістичні цінності і знання людини, яка живе в гармонії з оточуючою природою і природним середовищем. В контексті вироблення ноосферних функцій управління країною слід враховувати: 1) екологічні особливості, потенціал території населення, оцінки соціоприродних ресурсів країни в біосфері Землі (еко-), екологічні обмеження (норми) у способах взаємодії з природою – екологічність території земельного, водного, лісного, містобудівного господарства (техно-); 3) врахування критеріїв безпеки території в оцінці стану середовища життя населення (паспорт території) і функцій інститутів суспільства, що регулюють взаємодію з природою (поліс-) [18].

Ноосферні функції органів влади

Філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму свідчить, що ноосферні функції органів влади як гаранта збереження оточуючого середовища, екологічної безпеки населення реалізуються в екотехнополісі територіальних поселень держави – інституційної моделі біосферо-сумісного ведення господарства у певних умовах планети. Світоглядно екотехнополіс населення – це ноосферна функція інститутів стійкого життєзабезпечення поколінь, безпечної життєдіяльності суспільства і стійкості господарства держави. Практично екотехнополіс – це ноосферна функція гармонізації взаємодії населення з середовищем життя у природокористуванні поколінь у регіоні біосфери Землі. Вона охоплює весь комплекс знань про ноосферу, закони і тенденції її становлення і розвитку, включаючи учення про перехід цивілізації до «стійкого суспільства» і «стійкої держави». Ноосферологія мислиться як та частина майбутнього, яка акцентує увагу на виживанні людства шляхом розвитку морального гуманізованого та екологізованого розуму, становлення ноосферного колективного інтелекту на основі засобів інформатики. Забезпечення безпеки є основою стійкого розвитку у ході становлення ноосфери, що здійснюється головним чином за допомогою раціональних заходів, найновіших інформаційно-інтелектуальних технологій. З однієї сторони, мова йде про використання природних механізмів (типу

природної безпеки, біологічної стабілізації і регуляції оточуючого середовища), які необхідно включати у сферу взаємодії природи і суспільства. З іншої сторони, гармонізація цієї взаємодії повинна досягатися за допомогою раціонально-духовних механізмів, що оптимально організують соціальну діяльність і переводять її на інтенсивно-коєволюційний шлях розвитку, що у сукупності забезпечує всезагальну безпеку і стратегічну стабільність. Саме у ноосфері досягається системно-синергетичний синтез всіх складових стійкого розвитку, причому не тільки у самому соціумі, який виступає як ноосферо-глобальне ціле, але і в його взаємовідносинах з природою, як земною, так і космічною. Причому у відношенні космосу також у перспективі повинна бути забезпечена безпека у результаті становлення космоноосфери, де глобальна безпека забезпечується у її зовнішньому, геокосмічному і власне космічному варіантах [19].

Україна на шляху до ноосфери

Україна як самостійна держава, маючи великий природний, економічний, культурний та інтелектуальний капітал, зацікавлена в удосконаленні європейської архітектури безпеки. В умовах глобалізації ми стикаємося з більш складними проблемами, які пов'язані з нестійкими рівноважними станами у політиці, економіці і суспільстві. Хаос, порядок і самоорганізація, як у природі, так і у суспільстві, виникають у відповідності з законами складних динамічних систем. До яких висновків слід прийти у відношенні управління складними системами на підприємствах, у фірмах та адміністративних структурах? Слід враховувати в управлінні складними соціально-економічними системами, що потребують розвитку ноосферного мислення: перехід від лінійної до нелінійної динаміки; самоорганізацію і динаміку у природі і суспільстві; самоорганізацію і динаміку в економіці і суспільстві; самоорганізацію і динаміку в комп'ютерних, інформаційних і комунікативних системах; самоорганізацію і динаміку в управлінні підприємствами та адміністративними системами; самоорганізацію і динаміку у глобалізаційну епоху. Країни і нації також представляють собою складні соціально-економічні і соціально-культурні системи, розвиток яких підпорядковується законам нелінійної динаміки. Нелінійна динаміка означає, що цими процесами у всіх деталях неможливо управляти *централізовано*. Тому необхідно своєчасно розпізнавати моменти нестійкості і можливі параметри порядку, які можуть домінувати у глобальних тенденціях розвитку. Вчені засвідчують, що в наших силах впливати на нелінійну динаміку і нелінійні процеси. В умовах нелінійного динамічного розвитку вільних ринків організації і підприємства повинні перебудовуватися, а самоорганізація необхідна для того, щоб справитися із зростаючою складністю нелінійного розвитку [20].

Таким чином, філософія ноосферного розвитку сучасного соціуму є новою галуззю філософського знання і сприяє підвищенню ефективності розвитку сучасного соціуму в усіх його сферах, поява якої викликана визначальною роллю управління у житті суспільства і окремого індивіда в контексті нових викликів глобалізації. Філософія ноосферного публічного

управління, будучи синтезом науки і мистецтва, знання і досвіду, філософії та етики представляє собою широке дослідницьке поле для вивчення сучасного соціуму, розуміння його природи у різних ситуаціях, постільки управління пронизує всю систему взаємовідносин у суспільстві. Специфікою філософії ноосферного публічного управління являється його міждисциплінарний характер, наявність сучасних теоретичних концепцій з орієнтацією на вирішення гуманістичних задач соціуму. Філософія ноосферного публічного управління занурюється в культуру, яка детермінує розвиток управлінських начал, аналізується у форматі аксіологічних, гносеологічних і методологічних принципів, що переломлюються через гуманістичні та аксіологічні чинники управління. Філософія ноосферного публічного управління - особливий тип свідомої діяльності людини, вища форма управлінської діяльності, в центрі якої людина. В основі філософії ноосферного публічного управління – суб'єкт-суб'єктне усвідомлене управління, що пов'язане з формуванням суб'єкт-орієнтованого світу, детермінованого засадами гуманістичного менеджменту [21].

Ноосферна освіта інформаційного суспільства

Виділимо основні принципи ноосферної освіти інформаційного суспільства:

- гуманістичний підхід у навчанні, вихованні, розвитку, управлінні;
- примат духовно-моральних цінностей цілепокладання виховання і навчання;
- цілісність духовної, соціальної, політичної та економічної сфер;
- дотримання екологічного і морального імперативів в організації життєдіяльності.
- ноосферний підхід у розробці змісту освіти та його модернізація;
- етико-аксіологічні компоненти формування ноосферної свідомості;
- благоговіння перед життям, що відображається у змісті ноосферної освіти;
- гуманістичні принципи освітньо-виховного процесу;
- створення умов для розвитку вільної творчої і креативної людини;
- повернення космічної педагогіки в освітній процес ВНЗ;
- включення в усі змістовні лінії моделі космічної теми з врахуванням освітніх стандартів, ресурсів школи і соціуму;
- інтеграція природничих, гуманітарних і технічних знань;
- включення естетичної компоненти в усі блоки освітньо-виховного процесу ВНЗ;
- пріоритет виховання перед останніми складовими життєдіяльності ВНЗ;
- суб'єкт-суб'єктна взаємодія на всіх рівнях організації життєдіяльності ВНЗ;
- когнітивне управління всією системою соціального організму країни, толерантність, прогнозованість у побудові освітнього процесу, рефлексія діяльності;

- здоров'язбереження учнів і педагогів.

Якості випускника інформаційного суспільства

Виходячи з орієнтирів розвитку ВНЗ на основі ноосферної динаміки пропонуємо виділити наступні якості випускника:

- розуміє і приймає фундаментальну, універсальну цінність для людини Природи, включаючи Космос;
- усвідомлено сприймає єдність всього живого на Землі і в Космосі;
- розвиває ноосферне і космічне мислення;
- відчуває себе частиною природи Землі і Космосу;
- намагається розширити свою свідомість;
- будує «Я-концепцію» на принципах екоцентризму і антропокосмізму, що об'єднуються в світорозумінні і світовідчутті мікрокосму і макрокосму;
- усвідомлює природні і культурні цінності, своє місце у світі цих цінностей;
- усвідомлює відповідальність вибору способів розумної діяльності, яка узгоджується з екологічними та моральними імперативами;
- організує свою життєдіяльність на основі універсальної етики;
- розуміє необхідність стійкого розвитку людства та коеволюційного розвитку природи і суспільства;
- намагається на основі особистої діяльності внести вклад в гармонізацію відносин між суспільством і природою;
- проявляє толерантність у спілкуванні між людьми і природою;
- займається самоосвітою, самопізнанням, самоствердженням;
- формує нові компетентності, що відображають життєдіяльність ноосферної цивілізації;
- усвідомлює визначальну роль освіти у переході людства до ноосферної цивілізації;
- формує космічну компетентність у сфері професійної діяльності, розширяє свою свідомість і розвиває ноосферну і космічну свідомість і мислення;
- оволодіває новими педагогічними технологіями, що сприяють розвитку творчої людини з комісійним мисленням і свідомістю;
- підтримує атмосферу співпраці у колективі та формує інноваційну діяльність на основі «Я-концепції», яка включає динамічні системи уявлень людини про саму себе, в яку входить усвідомлення фізичних, інтелектуальних, ціннісних та інших якостей, самооцінка та власне сприйняття зовнішніх факторів, що впливають на особистість. Цей образ інтегрує компоненти: когнітивний, емоційний, оціночно-вольовий.

8. Висновки

В основі філософії ноосферного управління – якісні гуманістичні характеристики управлінського процесу, перехід на вищий шабель, що демонструє загальноцивілізаційний рівень, виражає універсальні зв'язки і явища, що демонструють якісний розвиток сучасного соціуму в усіх сферах

життєдіяльності – економічній, політичній, соціальній, духовній. Тому деяка група вчених дотримується того, що філософія ноосферного управління повинна базуватися на якості прийняття управлінських рішень, що базуються на досягненні поставлених цілей («дерево цілей»). Філософія ноосферного управління розвивається у темпоральному вимірі, що враховує простір і час, детермінованих ментальністю, в основі якого «життєвий світ» народу і людини. Як засвідчує аналіз, в умовах глобальної трансформації людства змінюються мотиви поведінки, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні властивості людини та її відношення до людини, соціуму, природи, самого себе [525].

Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера // В. И. Вернадский. - М. : Айрис Пресс, 2007. - 576 с.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский // Мысли о ноосфере. - М. : Наука, 1989. – 261с.
3. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. - М. : Наука, 1991.- С.77.
4. Воронкова В. Г. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-антропологічні виміри): [Монографія] / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя : РВВ ЗДІА, 2008. - 254 с.
5. Воронкова В. Г. Філософія розвитку сучасного суспільства: теоретико-методологічний контекст: [Монографія] / В. Г. Воронкова.- Запоріжжя : РВВ ЗДІА, 2012. - 262с.
6. Voronkova Valentina. The Formation of the Concept of Noosphere Development of Modern Society in the Conditions of Information Society. / «Philosophy and Cosmology», Vol. 16.- Kyiv : ISPC, 2016. – P. 179-191.
7. Voronkova Valentina, Maksimenyuk Marina, Nikitenko Vitalina. Humanistic Management in the Context of Philosophic Anthropology: Human Dimension. / «Intellectual Archive», Vol. 5, No. 1. - Ontario, Kanada, 2016. – P.37-48.
8. Глобалистика : Международный междисциплинарный энциклопедический словарь / Гл. ред. И. И. Мазур; А. Н. Чумаков.- М. - СПб.- Н.-Й.: ИЦ «Эмма», ИД «Питер», 2006.- 1160 с.
9. Гапоненко А. Л., Орлова Т. М. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал / А. Л. Гапоненко, Т. М. Орлова. – М. : Эксмо, 2008, – 400 с.
10. Кивлюк О. П. Освітня культура інформаційного суспільства в контексті глобалізаційної реальності / О. П. Кивлюк // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : [зб.наук.пр.] – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2016. - випуск №67. - С.225 - 232.
11. Корсак К. В. Ноофутурология XXI века: условия спасения популяции Homo Sapiens Sapiens // RELGA. - 2015. - № 1 [289] 25.01. (URL: www.relga.ru)
12. Корсак К. В. "Українська ідея - XXI" - духовна основа Вітчизни // Світогляд. - 2015. - №2. - С. 38-45.
13. Максименюк М. Ю., Нікітенко В. О. Інформаційно-комунікативне суспільство як різновид складної соціальної системи і взаємодії / М. Ю. Максименюк, В. О. Нікітенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : [зб.наук.пр.] – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2016. - випуск №66. - С.266 - 278.
14. Максименюк М. Ю. Філософські засади публічного адміністрування / М. Ю. Максименюк // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. Ред.. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип.106. - С. 206-216.

15. Нікітенко В. О. Загальнолюдські цінності як геоцінності планетарного масштабу : антропологічний вимір / В. О. Нікітенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2013, № 55. – С. 139 - 146.
16. Мельник В. В. Интеллектуально-духовные приоритеты цивилизационного развития в условиях трансформации постиндустриального общества в информационное и «общество знаний» / В. В. Мельник // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць. - Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2016.- Вип. 66.- С. 78-89. – С.78-89.
17. Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: коллективная монография / Под ред. О. А. Базалука. - К. : Кондор, 2011.- Т.1.- 328 с.
18. Пунченко О. П. Інформатизація як засіб репрезентації інформаційних ресурсів суспільства / О. П. Пунченко, А. А. Лазаревич // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, – 2015. – Вип. 63. – С.21-30.
19. Савченко С. В. Філософія глобального інформаційного суспільства як цивілізаційна парадигма розвитку сучасного суспільства / С. В. Савченко // Гілея : науковий вісник : [зб. наук. пр.] – К. : Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2014. – Вип. 90. – С. 194-198.
20. Сидоренко С.В. Антропологічні засади громадянського суспільства як особливої сфери соціуму: теоретико-методологічний контекст / С. В. Сидоренко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, – 2014. – Вип. 57. – С.138-149..
21. Соснін О. В. Інвестиції в людський розвиток в умовах глобальної трансформації : навчальний посібник / В. Г. Воронкова, М. А. Ажажа. – Львів : «Магнолія 2006», 2011. – 602 с.

REFERENCES

1. Vernadskij V. I. Biosfera i noosphere // V. I. Vernadskij. - M. : Ajris-Press, 2007. -576 p.
2. Vernadskij V. I. Biosfera i noosphere / V. I. Vernadskij // Thoughts o noosphere. - M. : Science,1989. - 259 s.
3. Vernadskij V. I. Scientific thought as a planetary phenomenon / V. I. Vernadskij. - M.: Science,1991.- Pp. 77.
4. Voronkova V. G. Philosophy of humanistic management (socio-anthropological dimensions): [Monograph] / V. G. Voronkova. – Zaporizhzhya : RVV ZDIA, 2008. - 254 s.
5. Voronkova V. G. Philosophy the development of modern society : theoretical and methodological context : [Monograph] / V.G. Voronkova. – Zaporizhzhya : RVV ZDIA, 2012. - 262 s.
6. Voronkova Valentina. The Formation of the Concept of Noosphere Development of Modern Society in the Conditions of Information Society / «Philosophy and Cosmology», Vol. 16.- Kyiv : ISPC, 2016. – Pp. 179-191.
7. Voronkova Valentina, Maksimenyuk Marina, Nikitenko Vitalina. Humanistic Management in the Context of Philosophic Anthropology: Human Dimension. / «Intellectual Archive», Vol. 5, No. 1. - Ontario, Kanada, 2016. – P. 37-48.
8. Globalistika: International meždisciplinarnyj ènciklopedičeskij 2012 / Hl. Ed. S. S. Mazur; A. N. Chumakov / M.-St. Petersburg.: IC "Èmma", ID, "Peter", 2006. -1160 s.
9. Gaponenko A. L., Orlova T. M. Control znaniâmi. How to prevratit' znaniâ in 2006 / A.L. Gaponenko, T.M. Orlova. – M.: Èksmo, 2008, 400 s.
10. Kyvliuk O. P. Education kul'utra information society in the context of the reality of globalizacijnoï / O. P. Kyvliuk // Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy : [GS Sciences etc.] – Zaporizhzhya : publishing ZDIA, 2016. - Issue 67. – Pp. 225-232.
11. Korsak K.V. Noofuturologia XXI veka: usloviia spaseniia populiatsyi Homo Sapiens Sapiens // RELGA. - 2015. - № 1 [289] 25.01. (URL: www.relga.ru)
12. Korsak K.V. "Ukrainska ideia - XXI" - dukhovna osnova Vitchyzny // Svitohliad. - 2015. - №2. - Pp. 38-45

13. Maksimenûk M. Yu., Nikitenko V. O. *Informational and communicative society as a kind of complex social systems and interaction* / M. Yu. Maksimenûk, V. O. Nikitenko // *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy: [GS Sciences etc.] – Zaporizhzhya : publishing ZDIA, 2016. – Issue 66. - Pp. 266-278.*
14. Maksimenûk M. Yu. *Philosophical Foundations of public administration* / M. Yu. Maksimenûk // *Gileâ: scientific Bulletin: scientific papers/goal. Ed. V. M. Vaškevič. – K. : Publishing House hileya, 2016. - Issue 106. - Pp. 206-216.*
15. Nikitenko V. O. *Human values as geocinnostì global scale: the anthropological dimension* / V. O. Nikitenko // *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy : [GS Sciences etc.]. – Zaporizhzhya : publishing ZDIA, 2013, Issue 55. – Pp. 139-146.*
16. Melnik V. V. *Intellektual'no-duhovnye priority civilizacionnogo development in usloviâh transformacii postindustrial'nogo society in UNIAN information and "obšestvo famous"* / V. V. Melnik // *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy: scientific papers. -Zaporozhye: publishing ZDIA, 2016. - Issue. 66. - Pp. 78-89.*
17. *Man of the future: whom and how to educate the younger generations: collective monograph* / ed. O. A. Bazaluka. - K.: Condor, 2011. - t. 1.- 328 s.
18. Punčenko O. P. *Informatization as a means of disseminating the information resources of the society* / O. P. Punčenko, A. A. Lazarevich // *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy : [GS Sciences etc.]. – Zaporizhzhya : publishing of ZDIA is 2015. - Issue 63. - Pp. 21-30.*
19. Savchenko S.V. *Philosophy of the global information society as the civilizacijna paradigm of the development of modern society* / S. V. Savchenko // *Gileâ : scientific Bulletin : [GS Sciences Ave]. -K. : Publishing House of SCIENCE LLC NVP ", " BELIEVE ", 2014. - Issue. 90. - Pp. 194-196.*
20. Sidorenko S.V. *Anthropological foundations of civil society as a special sphere: theoretical and methodological context* / S.V. Sydorenko // *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy : [GS Sciences etc.]. – Zaporizhzhya : publishing of ZDIA is 2014. - Issue 57.- Pp. 139-149.*
21. Sosnin A.V. *Investments in human development in the face of global transformation: study guide* /V.G. Voronkova, M. A. Ažaza. – Lviv : Magnolia 2006, 2011. - 602 s.

Воронкова В. Г. – доктор философских наук, профессор, заведующая кафедрой менеджмента организаций и управления проектами, Запорожская государственная инженерная академия (Запорожье, Украина) E-mail: valentina-voronkova@yandex.ru

Кивлюк О. П. - доктор философских наук, старший научный сотрудник, заведующая кафедрой методологии науки международного образования, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова (Киев, Украина) E-mail: ranyolga@ukr.net

Андрюкайтене, Регина – доктор PhD социальных наук (менеджмент), доцент, зав. кафедрой предпринимательства и экономики, Марьямпольская коллегия (Марьямполь, Литва) E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ МОДЕЛИ НООСФЕРНОГО РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО СОЦИУМА И ОБРАЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Цель статьи – сформировать концепцию модели ноосферного развития современного социума, направленную на преодоление кризисов и рисков, связанных с информационной революцией. Большую актуальность приобретает разработка понятийно-категориального аппарата ноосферного развития современного социума и его применение к современности. **Методы исследования** – синергетический и системный, которые позволяют выявить проблемы и глубоко проникнуть в социальную и экономическую деятельность. **Результат** – в основе философии ноосферного управления – качественные

гуманистические характеристики управленческого процесса, переход на высшую ступень развития. Все это демонстрирует общецивилизационный уровень, выражает универсальные связи и явления, которые демонстрируют развитие современного социума во всех сферах жизнедеятельности – экономической, политической, социальной, духовной. **Вывод:** ноосферное образование информационного общества и подготовка современного специалиста позволяют внедрять концепцию модели ноосферного развития современного социума благодаря когнитивному управлению и креативной, творческой личности.

Ключевые слова: модель ноосферного развития, современный социум, образование информационного общества, когнитивное управление, ноосфера и биосфера

Voronkova, Valentina - Doctor of Sciences Philosophy, Professor, Head of the Department of Management of Organizations and project management, Zaporozhye State Engineering Academy (Zaporizhzhya, Ukraine) E-mail: valentina-voronkova@yandex.ru

Kyvlyuk, Olga - Doctor of Sciences Philosophy, senior researcher, head of the Department of methodology of science international education National Pedagogical University named after m. p. Drahomanov (Kiev, Ukraine) E-mail: panyolga@ukr.net

Andryukaitiene, Regina - Doctor PhD of social sciences, Head of Business and Economics Department, Associate Professor, Head of the Business and Economics Department Marijampole college (Marijampole, Lithuania) E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com

CONCEPTUALIZATION OF NOOSPHERE MODELS OF MODERN EDUCATION AND INFORMATION SOCIETY

Purpose of the article - to form the concept of noosphere model of modern society, aimed to overcome the crises and risks associated with information civilization. Great urgency is the development of notion apparatus of noosphere social development and its application to modern times. Used **methods** are synergy and system ones make possible to detect new problems and to penetrate deeply in social and economic valid. **Result:** The philosophy of management of noosphere is the quality characteristics of humanistic management process, the transition to a higher level. All mentioned facts demonstrate the level of global civilization which expresses the universal relationships and phenomena that demonstrate the qualitative development of modern society in all spheres of life - economic, political, social and spiritual. **Conclusion:** The noosphere formation of information society and modern specialist training allow to introduce the concept of noosphere model of modern society through cognitive and creative management, creative personality.

Keywords: model of noosphere, modern society, education, information society, cognitive control, noosphere and biosphere

Рекомендовано до публікації д-р філос.наук, проф. Пунченко О. П.
Дата надходження рукопису 15. 01.2017